

Justyna Nyćkowiak*
Tomasz Kołodziej**

DOŚWIADCZENIA ZAWODOWE OSÓB ROZPOCZYNAJĄCYCH STUDIA NA KIERUNKACH SPOŁECZNYCH UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO W KONTEKŚCIE NIEDOPASOWANIA BEHAWIORALNEGO

Wprowadzenie

Wyniki badań dotyczących stopnia powiązania rynku pracy i rynku edukacyjnego wskazują na istnienie słabego związku pomiędzy zdobywanymi kwalifikacjami a potrzebami rynku pracy (Kwiatkowski 2008, s. 205). Obecne przemiany na rynku pracy wymuszają konieczność planowania kariery edukacyjnej oraz zdobywanie doświadczeń zawodowych w trakcie nauki. Działania te stają się niezbędne dla zwiększenia szans absolwentów na rynku pracy. Kandydaci na studia, posiadając doświadczenie zawodowe oraz wiedzę na temat sytuacji na rynku pracy, powinni świadomie dokonywać wyboru kierunku kształcenia oraz dodatkowo zdobywać doświadczenie zawodowe, zwłaszcza zgodne z kierunkiem kształcenia (por.: Janicka i inni 2010).

Celem niniejszego artykułu jest zweryfikowanie założenia o występowaniu niedopasowania behawioralnego w przypadku studentów wybierających studia na kierunkach społecznych. Niedopasowanie behawioralne rozumiane jest tu jako *stosowanie nieadekwatnych strategii działania, czyli takich, które nie uwzględniają rzeczywistej sytuacji na rynku pracy* (Kwiatkowski 2008, s. 205). Kategorię dopasowania behawioralnego należy rozumieć jako pewien typ idealny, w którym kandydat na studia opiera swoją decyzję o wyborze kierunku o pełną wiedzę dotyczącą potrzeb rynku pracy, specyfiki wybranego zawodu oraz posiada umiejętności efektywnego poszukiwania pracy. Kategoria ta jest zatem użyteczna w analizach uwzględniających wiedzę na temat rynku pracy oraz kompetencje związane z poruszaniem się na nim jako istotne zmienne, wpływające na decyzje dotyczące ścieżki kształcenia. Aby można było mówić o niedopasowaniu behawioralnym,

***Justyna Nyćkowiak** – doktor socjologii, adiunkt, w Zakładzie Metodologii Badań Społecznych Instytutu Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego.

****Tomasz Kołodziej** – magister socjologii, asystent w Zakładzie Metodologii Badań Społecznych Instytutu Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego.

należałoby wykazać, że dokonując wyborów edukacyjnych studenci kierunków społecznych: po pierwsze, nie uwzględniają potrzeb rynku pracy; po drugie, wybierają kierunki kształcenia bez wiedzy na temat specyfiki zawodu, a po trzecie, nie posiadają umiejętności poszukiwania pracy. Pierwszy wymiar niedopasowania zostanie pośrednio zweryfikowany poprzez scharakteryzowanie wybranych cech lubuskiego rynku pracy w kontekście sytuacji absolwentów kierunków społecznych i pedagogicznych. Drugi wymiar zweryfikowany zostanie na podstawie deklaracji respondentów na temat podejmowanego przed rozpoczęciem studiów i w ich trakcie zatrudnienia – jego form oraz zajmowanych stanowisk. Na tej podstawie będzie można określić, czy studenci wybierający studia na kierunkach społecznych posiadają wiedzę na temat specyfiki zawodów, z którymi związali swoją edukacyjną ścieżkę (por.: Mielczarek-Żejmo, Lisowski 2008). Trzeci wymiar zostanie zweryfikowany na podstawie informacji o podejmowaniu zatrudnienia przez badanych przed rozpoczęciem studiów, co może być dobrą miarą posiadania umiejętności znalezienia pracy nawet w sytuacji braku niezbędnych kwalifikacji zawodowych.

W celu zweryfikowania założenia o występowaniu niedopasowania behawioralnego, informacje o doświadczeniach zawodowych studentów zostaną przedstawione na tle wybranych cech sytuacji rodzinnej, ponieważ może ona w istotny sposób wpływać na podejmowanie zatrudnienia przez przyszłych studentów (Sztanderska, Litwiński 2007).

Materiał empiryczny

Prezentowane analizy oparte są na wynikach projektu badawczego *Doświadczenia edukacyjne i środowisko rodzinne młodzieży rozpoczynającej studia: szanse i zagrożenia dla rozwoju edukacyjnej samosterowności*¹, który został zrealizowany na Wydziale Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Zielonogórskiego w roku akademickim 2012/2013 (badanie miało charakter pilotażowy i zostało przeprowadzone z wykorzystaniem ankiety elektronicznej, na podstawie próby wyczerpującej z zastosowaniem samorekrutacji). Naukowym celem projektu jest weryfikacja hipotez dotyczących: uwarunkowań i kształtowania się samosterowności edukacyjnej w czasie studiów wyższych oraz konsekwencji samosterowności edukacyjnej dla przebiegu kariery edukacyjnej oraz planów zawodowych.

Jednym z założeń projektu było gromadzenie informacji o przebiegu karier zawodowych studentów, rozpoczynając od doświadczeń zawodowych zdobywanych przed podjęciem studiów, gromadzonych w trakcie studiów

¹Projekt badawczy zrealizował zespół badawczy w składzie: dr hab. Maria Zielińska, dr Justyna Nyćkowiak, mgr Katarzyna Walentynowicz-Moryl, mgr Tomasz Kołodziej.

i monitorowanie przebiegu karier zawodowych także po ukończeniu studiów. Dane te pozwalają prześledzić przebieg karier osób podejmujących naukę na studiach wyższych w kontekście uwarunkowań rodzinnych i edukacyjnych. W badaniu wzięło udział 244 studentów pierwszego roku studiów stacjonarnych pierwszego stopnia, co stanowi niespełna 50% wszystkich studentów WPSiNoZ, którzy rozpoczęli naukę w roku akademickim 2012/2013. W tabeli 1 przedstawiono rozkład liczebności badanych ze względu na wybrany kierunek kształcenia. Studenci specjalności pedagogicznych (Animacja kultury, Edukacja medialna i informatyczna, Edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna, Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka, Praca socjalna i Resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym) stanowili łącznie 68% respondentów. Najliczniejszą grupę respondentów (22%) stanowili studenci specjalności Resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym. Struktura próby odzwierciedla względnie dokładnie procentowy udział studentów na poszczególnych kierunkach w skali całego Wydziału Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu, na którym Pedagogika jest najliczniejszym kierunkiem.

Z uwagi na wysoki stopień feminizacji kierunków pedagogicznych i społecznych, nie powinien dziwić rozkład płci, wskazujący na duże dysproporcje liczebności pomiędzy mężczyznami (17,6%) i kobietami (82,4%). Biorąc pod uwagę rozkład podstawowych charakterystyk (płeć, kierunek studiów) w próbie, informacje pozyskane od respondentów mogą względnie dobrze odzwierciedlać rozkład innych interesujących cech, w tym także ewentualnych doświadczeń zawodowych studentów pierwszych lat kierunków społecznych.

Tabela 1

Struktura próby ze względu na kierunek kształcenia

Kierunek studiów	N	%
Pedagogika	167	68
Animacja kultury	19	8
Edukacja medialna i informatyczna	15	6
Edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	22	9
Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka	27	11
Praca socjalna	29	12
Resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	55	22
Pielęgniarstwo	25	10
Socjologia	26	11
Wychowanie fizyczne	26	11
Ogółem	244	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Sytuacja na lokalnym rynku pracy

Zakłada się, że kandydaci na studia, którzy posiadają doświadczenie zawodowe, powinni kierować się innymi kryteriami wyboru kierunku studiów niż respondenci, którzy takiego doświadczenia nie posiadają. Badania *Niedopasowanie. Kwalifikacje a rynek pracy w Lubuskim Trójmieście*, pokazały że w 2008 roku ponad 40% uczniów szkół średnich planowało po ukończeniu szkoły podjąć zarówno dalszą naukę, jak i pracę zawodową. Niecałe 38% uczniów planowało kontynuować naukę i nie podejmować pracy zawodowej, a niecałe 8% skupić się na poszukiwaniu pracy i nie kontynuować nauki. Co istotne, ponad 37% uczniów liceów ogólnokształcących i ponad 42% uczniów techników deklarowało chęć łączenia dalszej nauki z pracą zawodową (Szaban, Trzop 2008, s. 105-106).

Można oczekiwać, że decyzje edukacyjne osób chcących rozpocząć naukę na studiach wyższych powinny być podejmowane z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy. Jedną z najbardziej istotnych informacji, pozwalających na ocenę szans powodzenia zawodowego w związku z planowanym zdobyciem wykształcenia wyższego, jest poziom bezrobocia, a szczególnie poziom bezrobocia wśród absolwentów wyższych uczelni. Stopa bezrobocia w województwie lubuskim wynosiła na koniec 2012 roku 15,9%, co oznacza wzrost w stosunku do tego samego okresu z roku 2011 o 0,5 punktu procentowego. Jednocześnie poziom bezrobocia w województwie lubuskim był wyższy w badanym okresie od średniego poziomu w kraju o 2,5%. Istotną wydaje się być informacja o tym, że wśród absolwentów w badanym okresie dominowali studenci wydziałów humanistycznych i społecznych. Liczba absolwentów na Wydziale Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu UZ w roku akademickim 2012/2013 wyniosła 618 osób na studiach stacjonarnych pierwszego stopnia oraz 206 osób na studiach stacjonarnych drugiego stopnia. Absolwenci specjalności pedagogicznych pierwszego i drugiego stopnia to ponad 600 osób. Poziom bezrobocia wśród absolwentów nie wskazywał jednak na to, że ścieżka zakładająca zdobycie wyższego wykształcenia będzie mniej efektywna niż rozpoczęcie pracy zawodowej bez podejmowania studiów wyższych (por.: Róg-Ilnicka 2008; por.: Grotkowska, Sztanderska 2007; por.: Humenny, Grygiel 2011).

Sytuacja, w której kierunki studiów o profilu pedagogicznym i społecznym były jednymi z najchętniej wybieranych przez kandydatów nakazuje przyjrzeć się bliżej uwarunkowaniom podejmowania takich decyzji. Nie wskazują one bowiem na wysoki poziom świadomości przemian, jakim podlega obecnie rynek pracy. Sugerują raczej, że dla części kandydatów na studia ocena szans na rynku pracy nie jest kluczowym kryterium wyboru kierunku kształcenia (por.: Kwiatkowski 2008). Może to oznaczać, że wśród

osób podejmujących studia na kierunkach społecznych mamy do czynienia z niedopasowaniem behawioralnym w wymiarze wiedzy na temat potrzeb rynku pracy i wykorzystywania tej wiedzy w trakcie dokonywania wyborów edukacyjnych.

Doświadczenia zawodowe studentów

Spośród 244 respondentów, którzy wzięli udział w badaniu, informacje dotyczące sytuacji zawodowej uzyskano od 214 badanych. Na podstawie informacji o przebiegu ich doświadczeń zawodowych, wyodrębniono cztery kategorie osób o zróżnicowanych doświadczeniach: (1) studentów, którzy posiadali doświadczenie zawodowe przed rozpoczęciem studiów wyższych i kontynuowali jego zdobywanie już po ich rozpoczęciu; (2) studentów, którzy posiadali doświadczenie zawodowe przed rozpoczęciem studiów wyższych, ale nie kontynuowali jego zdobywania po rozpoczęciu studiowania; (3) studentów, którzy nie posiadali doświadczenia zawodowego przed rozpoczęciem studiów wyższych, ale rozpoczęli jego zdobywanie po rozpoczęciu studiów wyższych; (4) studentów, którzy nie posiadali doświadczenia zawodowego przed rozpoczęciem studiów wyższych i nie zdobywali go po rozpoczęciu studiowania.

Najliczniejsze kategorie stanowią respondenci, którzy przed rozpoczęciem studiów nie posiadali żadnego doświadczenia zawodowego i nie zdobywali go już po rozpoczęciu studiowania (43,9%) oraz studenci, którzy choć posiadali doświadczenie zawodowe przed rozpoczęciem edukacji na poziomie wyższym, to nie kontynuowali zdobywania go po rozpoczęciu studiów (43,5%). Niespełna 12% respondentów to osoby, które zdobywały doświadczenie zawodowe przed podjęciem studiów i nie zrezygnowały z tego mimo podjęcia studiów. Najmniej liczną jest kategoria osób, które podjęły zatrudnienie dopiero po rozpoczęciu studiów wyższych (por.: Janicka i inni 2012).

Tabela 2

Doświadczenia zawodowe studentów pierwszego roku

Doświadczenie zawodowe studentów	N	%
Pracował i pracuje	25	11,7
Pracował i nie pracuje	93	43,5
Nie pracował, ale pracuje	2	0,9
Nie pracował i nie pracuje	94	43,9
Ogółem	214	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Studenci Resocjalizacji z poradnictwem specjalistycznym najczęściej deklarowali brak doświadczenia zawodowego (55,6%) i najrzadziej zdobywanie takiego doświadczenia zarówno przed podjęciem studiów, jak i w ich trakcie (2,2%). Studenci Edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej oraz Pielęgniarstwa najczęściej deklarowali posiadanie doświadczenia zawodowego i kontynuowanie pracy także podczas studiów. Co ciekawe, większość studentów Animacji kultury oraz Pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej i profilaktyki deklarowało posiadanie doświadczenia zawodowego i brak takich doświadczeń zdobywanych w trakcie studiów.

Na podstawie informacji dotyczących doświadczeń zawodowych przed podjęciem studiów oraz w trakcie ich trwania można uznać, że studenci kierunków społecznych posiadają zróżnicowane umiejętności zdobywania pracy. Potrafią nie tylko znaleźć zatrudnienie nie posiadając niezbędnych kwalifikacji, ale także utrzymać je, będąc na pierwszym roku studiów. Takie sytuacje nie są jednak typowe, gdyż większość osób pracujących przed podjęciem studiów rozpoczynając kolejny etap kształcenia nie zdobywa nowych doświadczeń zawodowych. Co więcej, tylko nieliczne osoby podejmują skuteczną próbę znalezienia zatrudnienia tuż po rozpoczęciu studiów.

Tabela 3

Doświadczenia zawodowe studentów pierwszego roku według kierunku/specjalności studiów (w %)

Kierunek studiów/specjalność	Doświadczenie zawodowe studentów*			
	1	2	3	4
Socjologia	8,7	47,8	-	43,5
Edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	30,0	35,0	-	35,0
Animacja kultury	12,5	56,3	-	31,2
Edukacja medialna i informatyczna	6,7	46,7	-	46,6
Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka	4,2	54,2	-	41,6
Resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	2,2	42,2	-	55,6
Pielęgniarstwo	22,7	45,5	-	31,8
Praca socjalna	14,8	33,3	3,7	48,2
Wychowanie fizyczne	13,6	36,4	4,5	45,5

*1 – Pracował i pracuje, 2 – Pracował i nie pracuje, 3 – Nie pracował, ale pracuje, 4 – Nie pracował i nie pracuje.

Źródło: opracowanie własne.

Kolejną interesującą informacją, dotyczącą specyfiki zdobywanego przez studentów doświadczenia zawodowego, są deklaracje dotyczące zajmowanego stanowiska lub funkcji pełnionej w miejscu pracy. Najwięcej deklaracji opisujących sytuację zawodową przed podjęciem studiów dotyczyło zajmowania stanowiska: sprzedawcy (24 osoby) i kelnera (15 osób)². Rozpoczęcie studiów związane było dla większości osób, które dotychczas zdobywały doświadczenie zawodowe, z rezygnacją z dodatkowych aktywności. Wciąż jednak najczęstszą deklaracją dotyczącą aktywności zawodowej podczas studiów było pełnienie funkcji sprzedawcy (9) lub kelnera (2)³. Analiza zajmowanych stanowisk pokazuje, że prace podejmowane przez studentów przed rozpoczęciem studiów miały głównie charakter dorywczy, nie związany z dużą złożonością zadań i odpowiedzialnością, oraz niewymagający wysokich kwalifikacji (por.: Róg-Ilnicka 2012). Sytuacja wygląda podobnie w przypadku prac wykonywanych przez respondentów już na studiach. Nie powinna ona jednak dziwić. Respondenci w tym okresie nie posiadali jeszcze kompetencji i kwalifikacji pozwalających im ubiegać się o zatrudnienie na wyższych stanowiskach, przy wykonywaniu prac bardziej złożonych. Należy jednak podkreślić, że zarówno aktywność zawodową sprzed podjęcia studiów, jak również funkcje wykonywane podczas studiów trudno zaklasyfikować jednoznacznie jako prace fizyczne czy też prace proste. Co prawda, większość prac wykonywanych przed podjęciem studiów, jak i w ich trakcie, można określić jako wspierające lub pomocnicze, jednak wśród wskazań respondentów pojawiały się także deklaracje pełnienia funkcji kierowniczych

²Pozostałe wskazania respondentów przedstawiają się następująco: hostessa (5), zbieracz owoców (4), pracownik biurowy (4), referent (3), pracownik fizyczny (3), barmanka (2), kierowca (2), opiekun kolonii i obozów (2), pracownik pralni chemicznej (2), pracownik w magazynie (2), sprzątaczką (2), pomocnik kucharza (2). Pojawiły się także pojedyncze deklaracje respondentów, takie jak: akwizytor, asystent ds. marketingu i sprzedaży, grafik, handel na rynku, inwentaryzator, kierownik działu obsługi klienta, kierownik sklepu, konsultant ds. obsługi klienta, kucharz, liczenie towaru, lider sprzedaży, mechanik pojazdów samochodowych, merchandising, monter instalacji niskoprądowej, obieracz cebuli, obsługa solarium, obsługa klienta, obsługa wesela, pakowacz przetworów mięsnych drobiowych, pokojówka, pomoc w produkcji detali, pomocnik, pomocnik sprzedawcy, praca w sklepie z odzieżą, prace w chłodni, kontroler jakości, pracownik administracyjno-gospodarczy, pracownik administracyjny, pracownik hotelu, pracownik księgowości, pracownik Mc Donalds'a, pracownik odzieżowy, przedstawiciel handlowy, recepcjonista, referent ds. reklamacji części pojedynczych, robotnik gospodarczy, samodzielna działalność gospodarcza, szlifierz, tłumacz-przewodnik osoby głuchoniewidomej, wokalistka na imprezach okolicznościowych, pozostałe (5).

³Pozostałe pojedyncze wskazania to: asystent, barmanka, DJ radiowy, doradca klienta, dostawca, główna solistka, instruktor, koordynator ds. akcji promocyjnych, lider sprzedaży, pakowacz przetworów mięsa drobiowego, pomoc apteczna, roznoszenie ulotek, staż w Akademii Piłkarskiej Falubaz, tłumacz-przewodnik osoby głuchoniewidomej, inne.

lub wykonywania prac administracyjnych (por.: Jelonek 2011, s. 49-50). Na podstawie doświadczeń zawodowych badanych studentów można uznać, że nie posiadają oni wiedzy na temat specyfiki zawodów, które związane są z wybranymi przez nich kierunkami kształcenia. Chociaż wielu z nich posiada zróżnicowane doświadczenia zawodowe, o czym świadczą deklaracje podejmowania się wielu zajęć, w różnym stopniu sformalizowanych, jedynie w nielicznych przypadkach można wskazać takie, które dawałyby możliwości wyboru ścieżki kształcenia na podstawie choćby podstawowej wiedzy o specyfice przyszłego zawodu. Prawdopodobnie największy problem w tym zakresie dostrzec można u studentów podejmujących naukę na specjalności Resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym (por.: Kołodziejska, Mianowska 2011).

Tabela 4

Formy zatrudnienia studentów

Formy zatrudnienia	Przed podjęciem studiów		Po rozpoczęciu studiów	
	N	%	N	%
Okres próbny	15	12,7	1	3,7
Umowa na czas określony	25	21,2	2	7,4
Umowa na czas nieokreślony	8	6,8	1	3,7
Umowa zlecenie/umowa o dzieło	64	54,2	19	70,4
Umowa ustna/bez umowy	57	48,3	4	14,8
Ogółem	118	100,0	27	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Warto przyjrzeć się temu, jak zmieniała się sytuacja zatrudnienia studentów, którzy zdecydowali się kontynuować pracę po rozpoczęciu studiów. Z badań POLPAN wynika, że w oparciu o nietypowe formy zatrudnienia pracują najczęściej osoby w wieku 21-25 lat. Między 2008 a 2013 rokiem odnotowano w tej kategorii wyraźny wzrost odsetka osób pracujących w oparciu o umowę zlecenie. Co prawda, nie odnotowano istotnej zależności pomiędzy wiekiem a szansami zmiany pracy w formie nietypowej na zatrudnienie w oparciu o umowę o pracę na czas nieokreślony, jednak w przypadku osób w wieku 21-25 lat, pracujących w oparciu o elastyczne formy zatrudnienia, istnieje wysokie prawdopodobieństwo kontynuowania pracy w takiej formie (Kiersztyn 2014).

Pytania o formę zatrudnienia, na które odpowiadali badani studenci, miały charakter pytań wielokrotnego wyboru, stąd każdy respondent mógł wskazać wszystkie formy zatrudnienia, na podstawie których pracował przed podjęciem studiów oraz w trakcie studiów. Respondenci najczęściej deklaruwali, że przed rozpoczęciem studiów wyższych pracowali w oparciu o umowę zlecenie lub umowę o dzieło (54,2%), bez umowy lub na „umowę ustną” (48,3%) oraz w oparciu o umowę o pracę zawartą na czas określony (21,1%).

Po rozpoczęciu studiów wyższych zdecydowana większość studentów zaprzestała wykonywania pracy. Zgodnie z tym, czego należało się spodziewać, tylko w pojedynczych przypadkach nastąpiły zmiany formy zatrudnienia. Najliczniejsza grupa badanych kontynuowała pracę na podstawie formy zatrudnienia sprzed okresu studiów. Spośród tych respondentów, którzy kontynuowali zdobywanie doświadczeń zawodowych w trakcie studiów, najliczniejsza grupa pracowała w oparciu o umowę zlecenie lub umowę o dzieło (70,4%). Prawdopodobnie było to spowodowane koniecznością poświęcenia większej ilości czasu na zajęcia realizowane w toku nauczania. Dodatkowo umowy zlecenie lub o dzieło są na tyle elastyczne, że mogą zostać pogodzone z obciążeniami wynikającymi z zajęć na studiach (por.: Róg-Ilnicka 2008). Warto zaznaczyć, że do rzadkości należą sytuacje podejmowania zatrudnienia na podstawie umowy na czas nieokreślony.

Doświadczenia zawodowe studentów a sytuacja rodzinna

Decyzja o podjęciu pracy przed rozpoczęciem studiów wyższych może wynikać z kilku przyczyn. Zdecydowanie należy wyróżnić tu motywy związane z sytuacją finansową rodziny respondenta, która może mieć także istotny wpływ na możliwość podjęcia studiów. W celu scharakteryzowania sytuacji rodzinnej badanych przeanalizowano deklaracje respondentów dotyczące pozostawiania we wspólnym gospodarstwie domowym z rodzicami, sytuacji zawodowej rodziców respondentów, oceny sytuacji materialnej rodziny, informacji o tym, z iloma osobami respondent pozostaje na wspólnym utrzymaniu oraz o tym, ile rodzeństwa respondent posiada (pozostając z nimi na wspólnym utrzymaniu).

Pozostawianie w czasie studiów we wspólnym gospodarstwie domowym z rodzicami sprzyja odkładaniu zdobywania doświadczeń zawodowych. W momencie przeprowadzania badania blisko połowa respondentów, którzy przebywali na wspólnym utrzymaniu z jednym rodzicem i ponad 45% tych, którzy przebywali z dwoma rodzicami, nie posiadało żadnych doświadczeń zawodowych. Dla porównania, w przypadku osób, które utrzymywały się same lub przebywały w gospodarstwie domowym z innymi niż rodzice osobami, odsetek ten wynosił odpowiednio 25% i 37%. Ponadto, respondenci,

którzy utrzymują się sami, czterokrotnie częściej niż respondenci przebywający na wspólnym utrzymaniu w gospodarstwie domowym z rodzicami lub innymi osobami deklarowali, że nie tylko pracowali w przeszłości, ale pracują nadal (niemal 42%). Jest to najbardziej różnicująca respondentów cecha. Może budzić zdziwienie to, że blisko 25% respondentów, którzy utrzymują się samodzielnie deklaruje brak jakichkolwiek doświadczeń zawodowych. Uzasadnionym wydaje się przypuszczenie, że studenci ci środki na utrzymanie czerpią np. z kredytu studenckiego lub różnego rodzaju stypendiów.

Tabela 5

Zamieszkiwanie z rodzicami w gospodarstwie domowym a doświadczenia zawodowe studentów (w %)

Zamieszkiwanie z rodzicami w jednym gospodarstwie domowym	Doświadczenia zawodowe studentów*				Ogółem
	1	2	3	4	
Samodzielne gospodarstwo domowe	41,7	25,0	8,3	25,0	100,0
Brak rodziców w gospodarstwie domowym	12,5	50,0	-	37,5	100,0
Jeden rodzic w gospodarstwie domowym	10,8	40,5	-	48,6	100,0
Oboje rodziców w gospodarstwie domowym	9,2	44,7	0,7	45,4	100,0
Ogółem	11,7	43,5	0,9	43,9	100,0

*1 – Pracował i pracuje, 2 – Pracował i nie pracuje, 3 – Nie pracował, ale pracuje, 4 – Nie pracował i nie pracuje.

Źródło: opracowanie własne.

Dane potwierdzają istnienie związku pomiędzy sytuacją rodzinną respondenta (faktem przebywania z rodzicami lub innymi osobami w jednym gospodarstwie domowym na wspólnym utrzymaniu oraz ich sytuacją zawodową) a tym, czy respondent posiada jakiekolwiek doświadczenia zawodowe. Spośród respondentów mieszkających z jednym pracującym lub obojgiem rodziców, z których tylko jedno pracuje, ponad 56% respondentów posiada doświadczenia zawodowe. Podobnie w przypadku osób mieszkających z dwójką pracujących rodziców 56% deklaruje, że zdobyło już jakieś doświadczenia zawodowe. Zdobywaniu doświadczeń zawodowych na tym etapie życia sprzyja sytuacja, w której respondent musi utrzymywać się samodzielnie. Najczęściej posiadanie doświadczenia zawodowego deklarują ci respondenci, którzy utrzymują się sami i nie mieszkają z rodzicami. Niemal 67% tych respondentów posiada doświadczenia zawodowe. Zastanawiające

jest to, że posiadanie tego typu doświadczeń najrzadziej deklarowały te osoby, które zamieszkują z obojgiem rodziców, którzy nie posiadają pracy (46% spośród nich deklaruje posiadanie doświadczenia zawodowego).

Podjęto również próbę weryfikacji twierdzenia o tym, że ocena sytuacji materialnej rodziny dokonywana przez respondenta może sprzyjać zdobywaniu przez niego doświadczeń zawodowych. Sytuacja materialna rodziny może być istotną barierą lub wsparciem dla osób chcących podjąć studia wyższe. W przypadku złej sytuacji materialnej rodziny osoba chcąca podjąć studia może być zmuszona do podjęcia pracy w celu zdobycia środków utrzymania się, a zatem jej decyzja o wyborze formy i miejsca zatrudnienia może nie być ściśle związana z kierunkiem podejmowanych studiów.

Tabela 6

Ocena sytuacji materialnej rodziny respondenta przed rozpoczęciem studiów wyższych a fakt podejmowania przez respondenta pracy (w %)

Ocena sytuacji materialnej przed podjęciem studiów wyższych	Doświadczenia zawodowe studentów*				Ogółem
	1	2	3	4	
Bardzo dobra	4,3	43,5	-	52,2	100,00
Dobra	8,4	43,4	-	48,2	100,00
Przeciętna	16,5	42,9	2,2	38,5	100,00
Zła	11,8	47,1	-	41,2	100,00
Ogółem	11,7	43,5	0,9	43,9	100,00

*1 - Pracował i pracuje, 2 - Pracował i nie pracuje, 3 - Nie pracował, ale pracuje, 4 - Nie pracował i nie pracuje.

Źródło: opracowanie własne.

Analizy pokazują także, że częściej pracowali przed studiami i w czasie studiów ci respondenci, którzy określali swoją sytuację materialną przed rozpoczęciem studiów jako przeciętną lub złą. Jednocześnie wyraźnie częściej żadnych doświadczeń zawodowych nie posiadali respondenci, którzy postrzegali sytuację materialną swojej rodziny jako bardzo dobrą lub dobrą. Należy powiązać sytuację materialną rodziny z faktem obecności lub nieobecności rodziców w gospodarstwie domowym oraz ich sytuacją zawodową. Najczęściej jako dobrą lub bardzo dobrą sytuację materialną rodziny określali badani, którzy zamieszkiwali z obojgiem rodziców, z których przynajmniej jedno posiadało pracę. Wyniki potwierdzają tezę o tym, że decyzja o podjęciu pracy przez osoby rozpoczynające studia podyktowana może

być w dużej mierze względami ekonomicznymi. Zmiana sytuacji materialnej rodziny nie wpłynęła w istotny sposób na gotowość badanych do podejmowania pracy w trakcie kontynuowania edukacji na poziomie wyższym.

Częściej pracę podejmowali i utrzymywali ją po rozpoczęciu studiów wyższych respondenci, którzy na wspólnym utrzymaniu w gospodarstwie domowym pozostają z jedną lub trzema osobami. Sugeruje to sytuację, w której respondent zamieszkuje tylko z jednym rodzicem, z jednym rodzicem i dwojgiem rodzeństwa lub z obojgiem rodziców i przynajmniej jednym bratem lub siostrą. W tych sytuacjach obciążenia finansowe mogą być znacznie bardziej dotkliwe niż w przypadku respondentów, którzy są jedynym dzieckiem i pozostają na wspólnym utrzymaniu z obojgiem rodziców. Przypuszczenie to zdaje się potwierdzać wyższy odsetek takich osób, które nigdy nie pracowały i nie podjęły pracy po rozpoczęciu studiów wśród deklarujących pozostawanie na wspólnym utrzymaniu z dwiema osobami. Osoby, które posiadają rodzeństwo, częściej niż inni respondenci deklarowały, że podejmowały pracę przed studiami i podejmują ją w dalszym ciągu (25% wobec 11% respondentów nie posiadających rodzeństwa).

Podsumowanie

Rozpatrując wyniki przeprowadzonych analiz pod kątem trzech wymiarów składających się na niedopasowanie behawioralne można powiedzieć, że przebadani studenci zdecydowali się podjąć studia, które nie zwiększają ich atrakcyjności jako potencjalnych pracowników po zakończeniu edukacji. Duże nasycenie rynku pracy osobami o podobnych kwalifikacjach, a jednocześnie posiadających doświadczenie zawodowe, może stać się istotnym utrudnieniem w zdobyciu pracy zgodnej z kierunkiem podjętych studiów. Informacje na temat zapotrzebowania rynku pracy oraz ryzyka związanego z ukończeniem określonych kierunków studiów są w ostatnich latach szeroko komentowane w mediach oraz prasie. Pozwala to na wysunięcie założeń o tym, że przynajmniej część respondentów nie bierze pod uwagę aktualnej sytuacji na rynku pracy lub też nie posiada wystarczającej wiedzy na ten temat. Należy tu jednocześnie poruszyć dwa problemy: po pierwsze, część studentów mogła podjąć wybrany kierunek studiów, kierując się jedynie chęcią uzyskania tytułu licencjata. W takiej sytuacji nie można wprawdzie mówić o nieracjonalności decyzji, jednak należy uznać, że jest to zachowanie wpisujące się w schemat niedopasowania behawioralnego. Drugim problemem jest kwestia mobilności. Przedstawione dane dotyczące poziomu bezrobocia i ryzyka podjęcia określonego kierunku studiów ograniczają się do województwa lubuskiego, natomiast nie jest wykluczone, że absolwenci będą poszukiwać pracy poza województwem. Brak jednak podstaw, by wy-

sunać tezę, iż na tym etapie życia kandydaci na studia planują opuszczenie województwa w poszukiwaniu pracy i pod tym właśnie kątem decydują się na podjęcie kształcenia na kierunkach społecznych.

Drugi wymiar niedopasowania behawioralnego dotyczy wiedzy na temat specyfiki wybranego zawodu. Dokonano próby weryfikacji tego wymiaru w oparciu o dotychczasowe doświadczenia zawodowe, a ściślej o rodzaj wykonywanych prac, zajmowane stanowiska oraz formę zatrudnienia respondentów. Analizy pokazują, że ponad 56% respondentów posiadało doświadczenia zawodowe rozpoczynając studia wyższe. Podejmowane przez respondentów prace nie wiążą się jednak w bezpośredni sposób z wybranymi kierunkami kształcenia. Nie można zatem założyć, że w oparciu o dotychczasowe doświadczenia zawodowe respondenci mieli możliwość rozpoznania specyfiki zawodów, z którymi wiążą się wybrane przez nich kierunki studiów. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na kilka istotnych problemów. Po pierwsze, co zostało już zasygnalizowane, badani studenci nie mieli możliwości podjęcia pracy w pełni zgodnej z wybranym kierunkiem kształcenia ze względu na brak odpowiednich formalnych kwalifikacji. Pomimo tego istnieje szereg prac pośrednio związanych z zawodami związanymi z wybranymi kierunkami kształcenia, np. dwie osoby zadeklarowały posiadanie doświadczenia jako opiekun kolonii i obozów, jedna jako tłumacz-przewodnik osoby głuchoniewidomej, jedna jako pomoc apteczna. Jest to informacja, która świadczy o tym, że już na tak wczesnym etapie możliwe jest gromadzenie doświadczeń powiązanych z wybranym kierunkiem edukacji.

Trzeci wymiar niedopasowania behawioralnego wiąże się z umiejętnością efektywnego poszukiwania pracy. Przeprowadzone analizy pokazały, że 56% respondentów może się taką umiejętnością pochwalić. Ponadto, 12% badanych podjęło zakończone sukcesem starania o podjęcie pracy już podczas studiów. Świadczy to o tym, że przynajmniej część studentów nie wpisuje się w tym wypadku w model niedopasowania behawioralnego. Zwrócić należy jednak uwagę na dwa problemy. Po pierwsze, istotną kwestią jest forma zatrudnienia oraz jej zmiany u respondentów, którzy pracowali zarówno przed podjęciem studiów wyższych, jak i w ich trakcie. Wśród badanych, którzy posiadają doświadczenia zawodowe dominują charakterystyczne dla elastycznego rynku pracy umowy zlecenia oraz umowy o dzieło (54% badanych). Niepokojącym w tym wypadku jest jednak fakt, że blisko połowa respondentów zbierała doświadczenia zawodowe pracując bez żadnej umowy lub w oparciu jedynie o umowę ustną. Jest to przejaw występowania niekorzystnych zjawisk na rynku pracy oraz gotowości młodych ludzi do korzystania z tego typu rozwiązań. Drugim problemem jest fakt, że spośród respondentów, którzy kontynuowali zdobywanie doświadczeń zawodowych

na studiach, jedynie połowa pracowała w oparciu o korzystniejszą umowę.

Uzasadnione jest również postawienie tezy, że sytuacja rodzinna respondentów może mieć wpływ na ich decyzje o podjęciu i kontynuowaniu pracy. Fakt zamieszkiwania z rodzicami we wspólnym gospodarstwie domowym oraz ich sytuacja zawodowa, jak również liczba osób w gospodarstwie domowym i liczba rodzeństwa może wpływać na decyzję o poszukiwaniu zatrudnienia przez studentów. Zwrócić należy jednocześnie uwagę na wysoki odsetek respondentów, którzy nie posiadają żadnych doświadczeń zawodowych, a którzy zamieszkują w gospodarstwie domowym z dwojgiem niepracujących rodziców. Ponadto, istotną rolę w przypadku gotowości do podejmowania pracy zdaje się odgrywać subiektywna opinia na temat sytuacji materialnej rodziny. Można zatem uznać, że decyzje respondentów o zdobywaniu doświadczenia zawodowego nie muszą wynikać z analizy sytuacji na rynku pracy. Nie są również podstawą dokonywania wyborów edukacyjnych. Zaprezentowane dane wskazują, że decyzje o podjęciu pracy mogą być podyktowane innymi czynnikami niż chęcią świadomego planowania własnej kariery edukacyjnej i zawodowej.

Literatura

- APINUNMAHAKUL A., DEVLIN R. A. (2008), Social networks and private philanthropy, „Journal of Public Economics”, vol. 92, p. 309-328.
- GROTKOWSKA G., SZTANDERSKA U. (2007), Niedopasowanie edukacyjne jako przyczyna bezrobocia, [w:] Edukacja dla pracy. Raport o Rozwoju Społecznych Polska 2007, Warszawa.
- HUMENNY G., GRYGIEL P. (2011), Czynniki warunkujące losy absolwentów studiów I stopnia – przykład województwa podkarpackiego, [w:] „Rocznik Lubuski”, Tom 37, część 2, red. M. Zielińska, K. Szafraniec, Zielona Góra.
- JELONEK M. (2011), Studenci – przyszłe kadry polskiej gospodarki. Raport z badań studentów i analizy kierunków kształcenia realizowany w 2010 roku. W ramach projektu „Bilans Kapitału Ludzkiego”, Wydawca: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- KIERSZTYN A. (2014), Niepewność zatrudnienia. Kto jej doświadcza? Czy to stan chwilowy?, Zespół Porównawczych Analiz Nierówności Społecznych, Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- KOŁODZIEJSKA E., MIANOWSKA E. (2011), Absolwenci pedagogiki na rynku pracy. Losy zawodowe absolwentów Uniwersytetu Zielonogórskiego, [w:] „Rocznik Lubuski” Tom 37, część 2, red. M. Zielińska, K. Szafraniec, Zielona Góra.

- KWIATKOWSKI M., (RED.) (2008), Od niedopasowania do koordynacji, [w:] Niedopasowanie. Kwalifikacje a rynek pracy w Lubuskim Trójmieście, Oficyna Wydaw. Uniwersytetu Zielonogórskiego: Zielona Góra.
- LISOWSKI K. (2012), Ekonomiczne warunki życia Lubuszan, [w:] Lubuszanie w pierwszej dekadzie XXI wieku. Portret socjologiczny, red. Ż. Leszkowicz-Baczyńska, D. Szaban, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- MIELCZAREK-ŻEJMO A., LISOWSKI K. (2012), Sytuacja zawodowa i kwalifikacje mieszkańców, [w:] Niedopasowanie. Kwalifikacje a rynek pracy w Lubuskim Trójmieście, red. M. Kwiatkowski, Oficyna Wydaw. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- RÓG-ILNICKA J. (2008), Nietypowe formy pracy oraz ich zbiorowe i jednostkowe konsekwencje. Przyczynek do badań, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. *Studia Sociologica*, 18 nr 517.
- RÓG-ILNICKA J. (2012), Bezrobotni absolwenci na rynku pracy, [w:] Niedopasowanie. Kwalifikacje a rynek pracy w Lubuskim Trójmieście, red. M. Kwiatkowski, Oficyna Wydaw. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- SZTANDERSKA U., LITWIŃSKI J. (2007), Determinanty wyborów edukacyjnych młodzieży, [w:] Edukacja dla pracy. Raport o Rozwoju Społecznych Polska 2007, Warszawa.

Justyna Nyćkowiak
Tomasz Kołodziej

Professional experience of people beginning social studies at the University of Zielona Góra in the context of behavioural maladjustment

Keywords: labour market, professional experience, behavioural maladjustment.

The article is an attempt to answer the question of the extent to which people making the choice of studies take into account the real situation on the labour market and its changes. Presented analyses try to determine the level of behavioural maladjustment understood as inability of applying action strategies which are adequate to the situation on the labour market. It is assumed that the students with prior professional experience were willing to make a choice of studies based on different criteria than the students with no experience. Professional experience from the period prior to university can promote a situation in which the choice of studies is unconsidered or indicates inability of choosing an adequate strategy of professional development. In the case of choices made by the students of social subject areas, the ability of accurate assessment of the situation on the labour market may raise doubts. The examined first year students may be divided, based on their declaration of professional experience, into four categories: (1) those with prior professional experience and continuing to work while studying, (2) those with prior professional experience and not continuing to work while studying, (3) those without prior professional experience and taking up employment while studying and (4) those without prior professional experience and not taking up employment while studying. Evaluation of ability to choose a professional development strategy adequate to the situation on the labour market is different for each identified category of students.